

چشم‌انداز شهر / محله پیشنهاد یک چارچوب مفهومی برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز

* دکتر کورش گلکار

تاریخ دریافت مقاله: ۸۴/۶/۲۷
تاریخ پذیرش نهایی: ۸۴/۱۰/۲

چکیده:

اهمیت چشم‌انداز و چشم‌اندازسازی در تعیین سرنوشت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شهرها و محلات به گونه‌ای است که می‌توان آن را به مثابه "قلب" فرایند برنامه‌ریزی و طراحی شهری راهبردی محسوب نمود. در وضعیت کنونی، یعنی در عصر جهانی شدن و تشدید رقابت شهرها که بر سر کسب سهم بیشتری از ثروت‌ها، استعدادها و درخشان و جلب توجه جامعه بین‌المللی صورت می‌گیرد امر تدوین و اجرای چشم‌انداز برای شهرها دیگر نه یک "انتخاب" بلکه به یک "ضرورت" بدل شده است. مرور ادبیات موضوع نشان می‌دهد که در زمینه فرایند چشم‌اندازسازی مدل‌های گوناگونی وجود دارد و در زمینه تأمین مشارکت مردم و استخراج چشم‌انداز مشترک نیز تکنیک‌های متنوعی در دسترس است. با این وجود بررسی‌ها نشان می‌دهد که در مورد شیوه صورت‌بندی "بیانیه چشم‌انداز" خلاء قابل توجهی وجود دارد. اگر چه برخی از منابع به پاره‌ای از ویژگی‌های یک بیانیه "خوب" چشم‌انداز اشاره داشته‌اند، معهذ این موضوع هنوز به صراحت و عمق لازم مورد بحث قرار نگرفته و مدل جامعی که متکی بر پایه‌های نظری پذیرفته شده‌ای باشد در خصوص شیوه صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز ارائه نگردیده است. از سوی دیگر، مطالعات چشم‌اندازسازی در ادبیات موجود با محوریت تحلیل "پایه اقتصادی" و تعیین "گوشه رقابتی" شهرها صورت می‌گیرد و سلطه پر رنگ مباحث اقتصادی در صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز معمولاً مانع از شکل‌گیری و ارائه تصویری جامع از کلیت زندگی آینده شهر، به ویژه در بعد کالبدی و زیباشناختی آن می‌شود.

یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که در جستجوی بنیان‌های نظری برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز به گونه‌ای که حوزه شمول فرابخشی پیدا نماید "نظریه‌های شناختی محیط" از جمله نظریه "منظر ذهنی شهر" (کوین لینچ) و "فرضیه نقاط لنگر گاهی" (گولج) می‌توانند راهگشا باشند. بر همین اساس با استفاده از ویژگی‌های این دو نظریه یک چارچوب مفهومی برای صورت‌بندی "بیانیه چشم‌انداز" تدوین و پیشنهاد گردیده است.

واژه‌های کلیدی:

بیانیه چشم‌انداز، مدل چشم‌اندازسازی، برنامه‌ریزی راهبردی، طراحی شهری، شهر / محله.

مقدمه

برنامه‌ریزی راهبردی مورد تأکید واقع می‌شود و آنگاه فرایند تدوین چشم‌انداز در قالب معرفی دو مدل چشم‌اندازسازی "سی - دی - اس" و "ارگون" معرفی می‌گردد. سپس این مطالعه به شیوه‌ها و اشکال گوناگون تدوین بیانیه چشم‌انداز می‌پردازد که با ارائه نمونه‌های منتخبی از بیانیه‌های چشم‌انداز مندرج در اسناد رسمی شهرهای گوناگون جهان همراه می‌باشد. نهایتاً در این نوشتار پس از تبیین کاستی نظری موجود در زمینه صورت بندی بیانیه چشم‌انداز یک چارچوب مفهومی برای این منظور پیشنهاد شده و کاربردپذیری آن از طریق انجام یک مطالعه آزمایشی مورد سنجش قرار می‌گیرد.

کیفیت "چشم‌انداز"^۱ شهرها و محلات و چگونگی تدوین آن در تعیین سرنوشت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی آنها نقش حیاتی ایفا می‌نماید. این امر موجب گردیده است که مرحله چشم‌اندازسازی به مرحله‌ای ویژه و پراهمیت در فرایند برنامه‌ریزی و طراحی شهری راهبردی بدل شود به گونه‌ای که شاید بتوان "چشم‌اندازسازی" را "قلب" فرایند محسوب نمود. هدف این مطالعه مفهوم سازی اصطلاح "چشم‌انداز"، تبیین فرایند تدوین آن و ارائه یک چارچوب مفهومی جهت صورت بندی "بیانیه چشم‌انداز" می‌باشد. در این نوشتار نخست تعاریف گوناگون "چشم‌انداز" مورد بحث قرار می‌گیرد، سپس نقش و اهمیت آن در حیات شهری و فرایند

۱- تعریف چشم‌انداز

باشند. چشم‌انداز تصویری فراسوی آینده قابل پیش‌بینی و فراتر از روندهای موجود فراهم می‌سازد و بازتاب فهم مشترک طولانی مدت جامعه از اهداف توسعه خویش است. عموماً چشم‌انداز تلاش دارد تا پاسخ این سؤال را که "این شهر یا منطقه توان بالقوه چه چیزی شدن را دارد؟" فراهم آورد.^۴

چشم‌انداز شهر / محله به طور مکرر در قالب کتابچه‌های راهنما توسط مؤسسات و سازمان‌های همگانی کشورهای گوناگون تعریف گردیده است. به طور مثال در راهنمای "چشم‌اندازسازی و برنامه‌ریزی راهبردی جوامع محلی" که توسط اتحادیه ملی شهرداری‌های ایالات متحده تهیه گردیده این تعریف پیشنهاد شده است:

"چشم‌انداز شهر / محله بیان وضعیت ایده‌آلی است که جامعه امید دارد در آینده به آن نایل آید. چنین چشم‌اندازی باید میان کل جامعه مشترک باشد به گونه‌ای که به مفهوم واقعی کلمه بتوان آن را از "آن همه ما" دانست.^۵ در این تعریف دو ویژگی دیگر از مفهوم چشم‌انداز که عبارتند از "آرمانگرایانه بودن" و "مشترک و از آن همه بودن" چشم‌انداز مورد تأکید قرار گرفته است.

بر مبنای تعریف دیگری که از این مفهوم در دست می‌باشد "چشم‌انداز شهر / محله تصویر ذهنی چهره‌ای است که ساکنین می‌خواهند شهر / محله‌اشان ۲۰ سال بعد داشته باشد".^۶ بر مبنای این تعریف چشم‌انداز معادل "تصویر ذهنی" است لیکن نه منظر ذهنی کنونی شهر / محله بلکه منظر ذهنی آینده آن.

یکی از منابع پر مراجعه طراحی شهری، یعنی کتاب "به کمک طراحی"، موضوع مورد بحث را چنین تعریف می‌کند: "چشم‌انداز تصویری است از مقصد نهایی یک برنامه که

در متون برنامه‌ریزی راهبردی تعاریف متعددی از "چشم‌انداز" موجود است. تعاریفی که از این مفهوم در حوزه مدیریت بازرگانی و برنامه‌ریزی راهبردی بخش خصوصی و شرکت‌ها^۲ ارائه گردیده است همگی ناظر بر "تصویر مقصد نهایی مؤسسه در راستای مأموریت ذاتی (Mission) بنگاه مزبور" می‌باشد. با سرایت تکنیک‌ها و مفاهیم برنامه‌ریزی راهبردی از حوزه مدیریت بخش خصوصی به حوزه برنامه‌ریزی دولتی و همگانی (از جمله در حیطه برنامه‌ریزی شهری) برخی از مفاهیم کلیدی همچون "چشم‌انداز" اینک در مورد موجودیت‌های فضایی نظیر شهر، محله و منطقه نیز کاربرد گسترده‌ای یافته‌اند. در این قسمت بر تعاریفی که از مفهوم چشم‌انداز در گستره علوم مدیریت، برنامه‌ریزی و طراحی شهری ارائه شده مروری به عمل می‌آید:

برایسون^۳ معتقد است "چشم‌انداز توصیف روشن و فشرده‌ای است از سیمایی که شهر در آینده و پس از به فعلیت درآمدن کلیه توان‌های بالقوه‌اش پیدا می‌کند". در تعریف برایسون بر سه ویژگی عمده چشم‌انداز که عبارتند از: ضرورت "روشن و فشرده" بودن، معطوف به "آینده" بودن و "به فعلیت درآمدن تمامی توان‌های بالقوه" شهر یا محله تأکید گردیده است.

تعریف معتبر دیگری که از چشم‌انداز شهر در دسترس است به سازمان "اتتلاف شهرها" و بانک جهانی تعلق دارد و بر مبنای آن:

"تدوین چشم‌انداز برای یک شهر در حقیقت به مفهوم ارائه هدفی به ساکنین شهر جهت کلیه تلاش‌هایشان و توصیف چیزی است که احتمالاً در آینده به آن نایل خواهند شد. چشم‌انداز انگاره موضعی است که شهر و جامعه می‌خواهند در آینده در آنجا

ایفا نمایند. در هیمن راستا ظهور انضباط جدیدی تحت عنوان "تبلیغ شهر و مکان"^۹ به عنوان یک تخصص میان‌رشته‌ای که از امتزاج رشته‌های برنامه‌ریزی توسعه و مدیریت تبلیغات به وجود آمده جلب نظر می‌کند.

با تغییر پایه اقتصادی شهرها، و به ویژه با شکل‌گیری اقتصادهای دانایی محور، رقابت شهرها بر سر جذب خلاق‌ترین متخصصین شدت یافته است. در تحقیق "ریچارد فلوریدا"^{۱۰} پس از بررسی شهرهای مختلف ایالات متحده، بر مبنای شاخصی بنام "شاخص خلاقیت شهرها" سهم هر یک از شهرها در نوآوری‌های علمی - تکنولوژیک و تولید دانش سنجدیده شده است. بر مبنای تحقیق مزبور معلوم گردیده است که:

موتور محرکه اقتصادهای نوین (دانایی - محور) طبقه‌ای بنام "طبقه خلاق" بوده که ضامن پیروزی شهرها در عرضه رقابت، و موجب رشد و اعتلا آن‌ها می‌گردد. اعضاء طبقه مزبور عمدتاً فارغ‌التحصیلان جوان تعدادی از دانشگاه‌های برجسته هستند که سنی حدود سی الی چهل سال دارند. گروه مزبور از فرصت‌های شغلی بسیار متعددی برخوردار بوده و گرایش به کار در شهرهایی دارند که از تساهل اجتماعی بیشتر و امکان انتخاب گسترده‌تری بهره‌مند باشند. ایشان واجد سلاقی زیباشناختی، ترجیحات محیطی و توقعات فضایی ویژه‌ای هستند و از آنجا که تأمین کیفیت‌های مورد قبول این طبقه خلاق مستقیماً با مقوله چشم‌انداز شهر ارتباط می‌یابد لذا چشم‌انداز و چشم‌اندازسازی به ابزار مؤثری در رقابت میان شهرها بر سر جذب این اقشار نخبه تبدیل شده است.^{۱۱}

اگر چه مفاهیم برنامه‌ریزی راهبردی، نظیر چشم‌انداز (Vision)، مأموریت (Mission) و ...، برای بار نخست در ادبیات برنامه‌ریزی شرکتی و برای کاربرد در بخش خصوصی به کار گرفته شده است، لیکن از دهه ۱۹۷۰ میلادی کاربرد گسترده‌ای نیز در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دولتی و همگانی یافته است. به بیان دیگر در حالیکه در حوزه مدیریت بازرگانی، بنگاه‌های خصوصی در راستای مأموریت ذاتی خویش و کسب سهم بیشتر از بازار به تدوین چشم‌انداز و راهبرد می‌پردازند، اینک در حوزه برنامه‌ریزی و طراحی شهری نیز اینگونه مفاهیم به ابزارهایی جهت ارتقاء کیفیت و توان رقابتی شهرها بدل گردیده‌اند. به طور کلی، همانگونه که در شکل شماره یک مشاهده می‌گردد سه نوع تلقی از اصطلاح "چشم‌انداز" ممکن می‌باشد که عبارتند از:

۱. چشم‌انداز به مفهوم "برنامه چشم‌انداز"^{۱۲} (که معمولاً در برخی کشورها قبل از تهیه برنامه یا طرح جامع شهر تهیه می‌گردد)؛ ۲. چشم‌انداز به مفهوم "فرایند چشم‌اندازسازی" (که سلسله فعالیت‌هایی است که با استفاده از تکنیک‌های گوناگون مشارکتی به تدوین بیانیه چشم‌انداز منجر می‌شود)؛ و ۳. چشم‌انداز به مفهوم "بیانیه چشم‌انداز" (که محصول فرایند چشم‌اندازسازی می‌باشد).

مجموعه اهداف برنامه مشترکاً به شنونده انتقال می‌دهند.^{۱۳} در این تعریف رابطه میان چشم‌انداز و اهداف یک برنامه به خوبی ترسیم شده و چشم‌انداز همانا تصویری قلمداد شده که مجموعه اهداف برنامه به طور یکپارچه به فرد القاء می‌کنند.

گاهاً "چشم‌انداز" در قالب تمثیلی به یک "سفر" تشبیه شده است. در چارچوب این تمثیل: "چشم‌انداز یک سفر ذهنی است که از قلمرو شناخته‌ها به مرز ناشناخته‌ها صورت می‌گیرد؛ آفرینش تصویری از آینده است که بر پایه واقعیت‌ها، امیدها، مخاطرات و فرصت‌های حال صورت می‌پذیرد. چشم‌انداز به جامعه و شهر در استفاده از فرصت‌های موجود و خلق فرصت‌های جدید یاری رسانده و به اجتماع کمک می‌کند تا برنامه تغییر خویش و واکنش به تغییرات محیط خارجی را تنظیم نماید"^{۱۴}.

بر مبنای تعاریفی که مرور گردید اینک می‌توان تعریف چشم‌انداز را در قالب سه گزارش ذیل به طور فشرده صورت‌بندی نمود:

چشم‌انداز شهر

- وصف روشن و فشرده از شهر / محله‌ای است که می‌خواهیم در آینده طولانی مدت داشته باشیم.
- بیان ویژگی‌هایی است که به شهر / محله تصویری قابل ادراک و متمایز می‌بخشد.
- مجموعه‌ای از ارزش‌هاست که تصمیم‌گیری‌های آتی را هدایت نماید. به طور خلاصه و در یک جمله می‌توان گفت "چشم‌انداز چیزی است که موجب تفاوت شهرها و محلات می‌شود".

۲- اهمیت و جایگاه چشم‌انداز در فرایند برنامه‌ریزی و طراحی راهبردی

در نظام‌های متمرکز تدوین اهداف و نقش شهرها توسط دولت مرکزی صورت می‌گیرد لیکن در نظام‌های مبتنی بر فعالیت بازار آزاد، هر شهر لازم است خود به تدوین یک استراتژی رقابتی بپردازد. به عبارت دیگر تدوین چشم‌انداز برای این گونه شهرها معنادار بوده و ضرورت حیاتی دارد چرا که در تدوین چشم‌انداز عملاً "گوشه قابل رقابت" (Competitive Niche) مناسب شهر و توان رقابت نسبی آن بازشناسی شده و شرایط بقاء و بالندگی آن فراهم می‌گردد. در عصر جهانی شدن هر مکانی برای به دست آوردن سهم خود از ثروت، استعدادهای درخشان، و توجه جهانیان ناگزیر باید با اماکن دیگر به رقابت برخیزد. در این میانه شهرهای معروف جهان دقیقاً مانند کمپانی‌ها و مارک‌های مشهور تجاری قادر خواهند بود کالا و خدمات خود را به سهولت به فروش برسانند؛ نیروی انسانی بهتری را به استخدام درآورند؛ بازدیدکنندگان بیشتری را به خود جلب نمایند؛ سرمایه‌گذاری‌ها را به خود معطوف سازند، محل مناسبی برای برگزاری رویدادهای مهم (علمی - هنری، سیاسی، ورزشی) تلقی گردند و نتیجتاً نقش برجسته‌تری را در امور جهانی

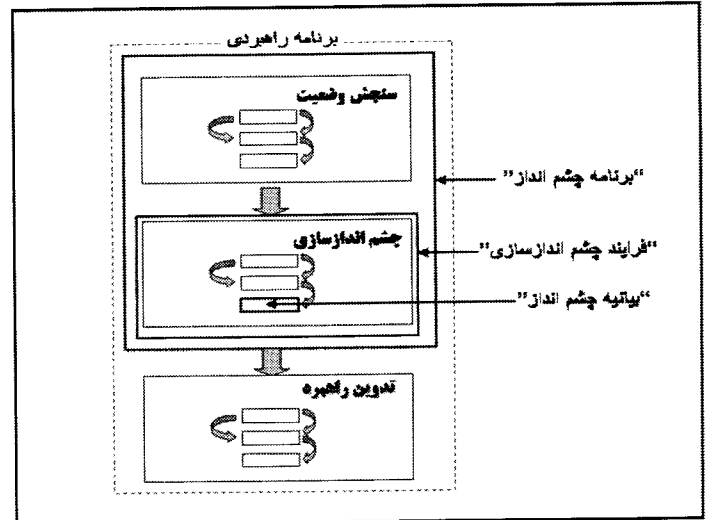
- الف: چشم انداز طولانی مدت منطقه شهرداری (جامعه محلی)
 ب: برنامه اجرایی (برنامه اقدام)
 ج: تعهد اجرا
 د: مکانیزم پایش و بازنگری برنامه

۳- گونه‌های عام چشم انداز

پیشتر گفته شد که "چشم انداز شهر / محله چیزی است که موجب تفاوت شهرها / محلات می‌گردد". از سوی دیگر آنجا که شهرها و محلاتی که با یکدیگر کاملاً مشابه و یکسان باشند وجود ندارد می‌توان اینگونه ادعا نمود که عملاً به تعداد شهرها و محلات موجود چشم اندازهای متفاوت وجود دارد. به عبارت دیگر، لااقل از بعد نظری، چشم اندازهای شهری / محله‌ای قابل "الگو بندی" نیستند لیکن شاید بتوان برخی از "ژانرهای" بسیار کلی را برشمرد. باید تأکید نمود که وجود چشم اندازهای "افلاطونی" (Platonic Image)، خالص و یکپارچه که با دیگر انواع چشم اندازها به هیچ وجه همپوشانی نداشته باشد محتمل نیست و معمولاً شهرها / محلات ترکیبی نسبی از چند چشم انداز خالص را دارا می‌باشند در جدول شماره (۱) تعدادی از گونه‌های عام چشم انداز شهر / محله با ذکر مصادیق ارائه گردیده است.

جدول شماره (۱): گونه‌های عام چشم انداز شهر / محله

ردیف	گونه عام چشم انداز شهر / محله	مثال
۱	شهر آموزشی - دانشگاهی	آکسفورد (انگلستان) - بوستون ماساچوست (آمریکا)
۲	شهر حکومتی - دولتی	کانبرا (استرالیا) - واشینگتن (آمریکا)
۳	شهر تاریخی - گردشگری	اصفهان (ایران) - استانبول (ترکیه) - ونیز (ایتالیا)
۴	شهر سبز - گردشگری	لاهیجان (ایران) - رامسر (ایران)
۵	شهر تفریحی - گردشگری	لاس وگاس (آمریکا)
۶	شهر سینمایی	هالیوود (آمریکا) - بالی وود (هندوستان)
۷	شهر مذهبی - زیارتی	مشهد (ایران) - مکه (عربستان) - بیت المقدس (فلسطین) - واتیکان (ایتالیا)
۸	شهر صنعتی	آبادان (ایران)
۹	شهر هوشمند - دانایی محور	تسوکوبا (ژاپن) - ردمنند (آمریکا) - اینترنت سیتی (دوبی)
۱۰	شهر حمل و نقل	سنگاپور (سنگاپور)
۱۱	شهر تجاری - مالی	نیویورک (آمریکا) - لندن (انگلستان)
۱۲	شهر با چشم انداز ترکیبی	تهران (ایران) و ...

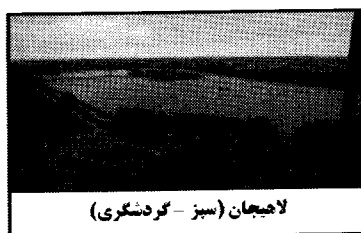
شکل شماره ۱: تلقی سه گانه از مفهوم چشم انداز

چشم انداز به عنوان ۱. "برنامه چشم انداز"، ۲. "فرایند چشم انداز سازی"، ۳. "بیانه چشم انداز"

چشم انداز "با تدوین" راهبرد" طراحی شهری رابطه ای ضروری و قطعی دارد. در همان حال که شهرهای دارای چشم انداز آینده مطلوب خود را خواهند آفرید، شهرهای فاقد چشم انداز توسط روندهای موجود به آینده "هل" داده خواهند شد. به عبارت دیگر تنها راه برون رفت از محیط تصمیم سازی های روز به روز و سیاست های سلیقه ای که بدون شک آینده شهرها را مورد تهدید قرار می دهند، هدایت و مدیریت راهبردی شهر بر مبنای چشم اندازی است که بر اساس ارزش های مشترک جامعه و طرف های ذینفع شکل گرفته باشد. چنین چشم اندازی نمی تواند محصول تفکر و ارزش های جمع کوچکی از برنامه ریزان و طراحان شهری باشد بلکه لازم است بر مبنای فرایندی عقلایی و شفاف شکل گرفته باشد.

ضرورت اتکاء برنامه ریزی راهبردی بر چشم انداز سازی موجب گردیده است که این امر به طور فزاینده ای در تولید اسناد رسمی برنامه ریزی و طراحی شهری مورد تأکید قرار گیرد. به طور مثل در پی تحولات اساسی که در نظام برنامه ریزی شهری انگلستان در سال ۲۰۰۴ صورت گرفت "طرح های ساختاری" و "طرح های توسعه یکپارچه" از نظام برنامه ریزی این کشور حذف و دو سند جدید "راهبرد جامعه محلی"^{۱۲} و "سند خوشه ای" "چارچوب توسعه محلی"^{۱۳} به طور مکمل و در برگیرنده چشم انداز مشترک جامعه محلی از آینده منطقه مزبور به عنوان ابزارهای رسمی برنامه ریزی و طراحی شهری معرفی گردیده اند. به بیان دیگر مفهوم چشم انداز و فرایند آفرینش آن در نظام جدید برنامه ریزی و طراحی شهری انگلستان مورد تأکید خاصی واقع شده است.

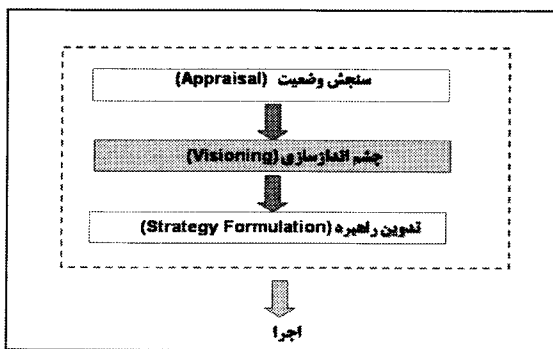
در نظام مزبور، سند "راهبرد جامعه محلی"، به عنوان ابزار نوینی که شهرداری های انگلستان موظف به تهیه آن گردیده اند از چهار مؤلفه اصلی تشکیل می شود که عبارتند از:

۱-۴- مدل چشم‌انداز سازی CDS

این مدل توسط سازمان "ائتلاف شهرها"، که در سال ۱۹۹۹ مشترکاً به وسیله بانک جهانی و مرکز سکونتگاه‌های انسانی سازمان ملل تشکیل گردیده پیشنهاد شده است. اهداف عمده از تأسیس سازمان ائتلاف شهرها ۱. ارتقاء توسعه شهری پایدار؛ ۲. ارتقاء کیفیت اداره و مدیریت شهری (مشارکتی و شفاف نمودن سیستم)؛ و ۳. افزودن سهمی از منابع که نصیب اقشار فقیر شهری اعلان گردیده است. در راستای نیل به اهداف مزبور، سازمان ائتلاف شهرها فرایند تهیه و اجرای سندی به نام "راهبرد توسعه شهر" (CDS) را به عنوان یک ابزار مؤثر پیشنهاد نموده است.^{۱۵} سند CDS طی پنج سال آینده در زندگی حدود ۱۰۰ شهر از کشورهای جهان سوم تأثیرگذار خواهد بود. در تهیه این سند "چشم‌انداز سازی" قلب فرایند را تشکیل می‌دهد و از این رو مدل چشم‌انداز سازی نسبتاً کاملی جهت کاربرد در کشورهای مختلف به همراه آن ارائه گردیده است (شکل شماره ۶).

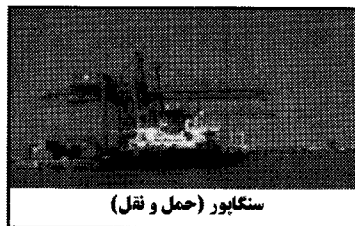
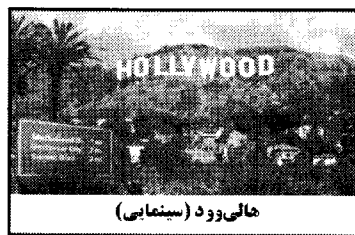
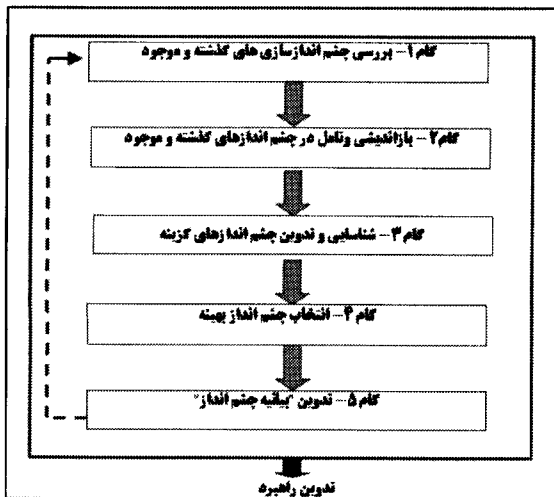
شکل شماره ۶: فرایند اجمالی CDS و جایگاه چشم‌انداز سازی در آن

فرایند چشم‌انداز سازی CDS از پنج گام تشکیل می‌شود که عبارتند از:

۱. بررسی چشم‌انداز سازی‌های گذشته و موجود؛ ۲. بازانديشي و نقد؛ ۳. شناسایی و تدوین چشم‌اندازهای گزینه؛ ۴. انتخاب چشم‌انداز بهینه؛ ۵. تدوین بیانیه چشم‌انداز.

شکل شماره ۷: فرایند چشم‌انداز سازی CDS

۴- فرایند چشم‌انداز سازی

تدوین چشم‌انداز آینده برای شهرها و محلات مستلزم انجام مجموعه‌ای از فعالیت‌ها است که در قالب فرایندی به نام "فرایند چشم‌انداز سازی" سازماندهی شده‌اند. در مورد ساختار و محتوای فرایند چشم‌انداز سازی دیدگاه‌های متنوعی وجود دارند که در انطباق با شرایط جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جوامع گوناگون شکل یافته‌اند. به طور مثال در حالیکه در جوامع توسعه یافته دستیابی به چشم‌انداز "مشترک" به واسطه وجود ساختارها و نهادهای مدنی با سهولت نسبی صورت می‌گیرد، در کشورهای کم‌تر توسعه یافته جلب مشارکت سازمان یافته بخش‌های گوناگون جامعه و حصول اجماع با چالش‌های قابل ملاحظه‌ای مواجه است. از این رو شاید بی‌سبب نیست که برخی نهادها، نظیر بانک جهانی و سازمان ائتلاف شهرها که عمدتاً در رابطه با کشورهای کم‌تر توسعه فعالیت می‌نمایند، الگوی معینی را در قالب "مدل" CDS برای فرایند چشم‌انداز سازی توصیه نموده‌اند. از سوی دیگر مقیاس فضایی نیز می‌تواند در فرایند چشم‌انداز سازی مؤثر باشد؛ لذا برخی از نهادها الگوهای مشخصی را برای تدوین چشم‌انداز در مقیاس محله یا جامعه محلی پیشنهاد نموده‌اند که از جمله می‌توان به "مدل چشم‌انداز سازی ارگون" (Oregon) اشاره کرد. در این نوشتار فرایندهای چشم‌انداز سازی دو مدل مزبور ارائه می‌گردند:

گام اول: بررسی چشم اندازسازی های گذشته و موجود

بررسی فرایندهای چشم اندازسازی کنونی و گذشته که در مورد شهر صورت گرفته است:

- آیا چشم اندازهایی برای شهر (به صورت رسمی یا غیررسمی) وجود دارد؟
- چشم اندازهای مزبور چگونه تدوین شده اند (بر مبنای فرایند چشم اندازسازی و یا به مرور زمان؟)

گام دوم: بازاندیشی و تأمل

بازاندیشی و تأمل در چشم اندازهای غیررسمی موجود و غیرروزآمد: گاهی اوقات چشم اندازهای پیشین به وضعیت آینده ربط پیدا نمی کند و حتی می تواند حامل پیام های مخرب باشند.

گام سوم: شناسایی و تدوین چشم انداز

بازشناسی چشم اندازهای گزینه و "گوشه های قابل رقابت" (Competitive Niche) برای آینده شهر^{۱۶}:

- تدوین تصاویر تخیلی از آینده شهر یا منطقه
- برگزار نمودن جلسات ذهنکاو

- بررسی چشم اندازهای تدوین شده برای شهرها و مناطق دیگر
- استفاده از یافته های بدست آمده در مرحله "سنجش وضعیت"
- رایزنی و تشریح مساعی با بیشترین تعداد ممکن از طرف های ذینفع
- تکرار فرایند در صورت نیاز

گام چهارم: انتخاب چشم انداز بهینه

برگزیدن یک "چشم انداز" و گوشه قابل رقابت برای شهر:

- تحلیل چشم اندازهای گزینه
- تدوین سناریوهای تفصیلی برای چشم اندازهای گزینه
- در صورت نیاز، انجام بررسی های محیطی تفصیلی (آیا چشم انداز براساس فرصت های بالقوه بنا شده است؟ آیا اجرای چشم انداز با منابع موجود انطباق دارد؟)

- بحث در مورد سناریوهای بهترین و بدترین وضع ممکن
- گزینش چشم انداز بهینه

گام پنجم: تدوین بیانیه چشم انداز

آماده کردن "بیانیه چشم انداز" آینده شهر: بیانیه های چشم انداز لازم است کوتاه باشند (شامل چند جمله و یا حداکثر یک صفحه، تلفیقی از متن و مواد تصویری)

- شماره ویرایش پیش نویس چشم انداز باید روی آن ذکر شود (چرا که پس از تدوین راهبرد ممکن است لازم به بازنگری شود).

نسخه ای از بیانیه چشم انداز میان کلیه شرکت کنندگان در فرایند CDS توزیع گردد.

پس از انتخاب چشم انداز و پس از حصول اطمینان از انطباق آن با "راهبرد"، توزیع گسترده چشم انداز منتخب و تلاش جهت جلب مقبولیت سند برای کسب تعهد و الزام به اجرا از طرف تمامی جامعه ضرورت دارد. از این رو لازم است چشم انداز شهر به شکل گسترده ای مورد تبلیغ قرار گیرد تا همواره زنده بماند. به طور مثال این کار می تواند از طریق گزارش منظم و مستمر نتایج پایش ها به مردم صورت بگیرد. اگر چه ممکن است در صورت وقوع تغییرات شدید انجام تجدید نظر در چشم انداز لازم باشد معهذ باید توجه داشت که تجدید نظرهای مکرر، چشم انداز را بی اعتبار خواهد ساخت.

۲-۴- مدل چشم اندازسازی "ارگون"

مدل چشم اندازسازی "ارگون" مدلی است که توسط شاخه ایالت ارگون "انجمن برنامه ریزان آمریکا" و به منظور ترویج و حمایت از امر برنامه ریزی شهری بلند مدت تدوین شده و توسط "استیون امس" به رشته تحریر درآمده است^{۱۷}. اهداف کلی در تدوین مدل مزبور عبارتند از:

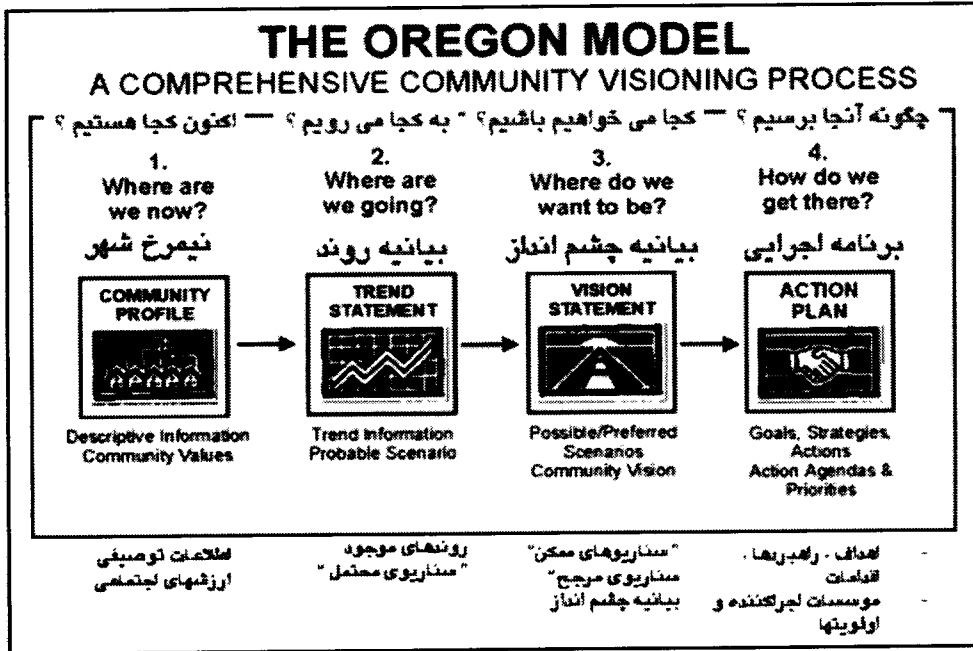
- آسان فهم نمودن امر برنامه ریزی برای آینده
 - مشارکت بخشیدن و درگیر نمودن افراد در کار به نحوی که آنان به شکل شهودی مقصد فرایند برنامه ریزی و نقش خودشان را در فرایند مزبور درک نمایند.
 - ایجاد انگیزش در افراد برای فراگیری هر چه بیشتر در مورد شهر خود و سرنوشت آینده آن.
- مدل ارگون را فرایندی متشکل از چهارگام تشکیل می دهد که هر یک از گام ها براساس یک پرسش ساده بنا شده است:

۱. اکنون کجا هستیم؟

۲. به کجا می رویم؟

۳. کجا می خواهیم باشیم؟

۴. چگونه آنجا برسیم؟

شکل شماره ۸: مدل چشم اندازسازی اورگون

(مونتیورینگ) پیشرفت کار ارائه می‌دارد. "برنامه اجرایی یا اقدام" (Action Plan) که در گام نهایی مدل تدوین می‌گردد به گونه‌ای طراحی می‌شود که در طول حیات "چشم‌انداز شهر" چندین بار مورد بازنگری قرار گرفته و روزآمد شود.

مدل ارگون واجد این مزیت است که می‌توان آنرا برای کاربرد در محیط‌ها و شرایط متفاوت مناسب‌سازی و منطبق نمود. تقریباً تمام شهر / محله‌هایی که فرایند چشم‌اندازسازی را براساس این مدل به اجرا درآورده‌اند آنرا به گونه‌ای تغییر داده‌اند تا با نیازها و منابع موجود ایشان انطباق پیدا کند. به طور مثال برخی از شهرها که در آمریکا از این مدل استفاده نموده‌اند ترتیب زنجیره فعالیت‌ها را تغییر داده و برخی دیگر از شهرها از انجام تعدادی از فعالیت‌ها صرف‌نظر کرده و یا فعالیت‌های کاملاً جدیدی را به زنجیره فرایند افزوده‌اند.

برای حصول اطمینان از موفقیت فرایند انجام دو فعالیت اولیه ضروری است:

۱. تدوین چارچوب چشم‌اندازسازی
۲. تعیین تعداد سناریوهایی که باید در این فرایند تدوین شوند.

۳-۴ - پایه‌های اصلی فرایند چشم‌اندازسازی

بر اساس مروری که از دو مدل چشم‌اندازسازی در این مطالعه صورت گرفت می‌توان چنین اظهار نمود که چشم‌اندازسازی دو پایه اصلی و ضروری دارد که عبارتند از ۱. اتکاء چشم‌اندازسازی بر "سنجش جامع وضعیت" و ۲. "مشارکتی بودن". به بیان دیگر منظور از چشم‌انداز، "چشم‌انداز مشترک و جمعی" است و بدون مشارکت گروه‌های ذینفع و ذی نفوذ چشم‌انداز به لفظی تھی از معنا تقلیل می‌یابد. جلب مشارکت در فرایند چشم‌اندازسازی به شیوه‌های گوناگون نظیر اجرای پیمایش‌های اجتماعی؛ برگزاری نمایشگاه از طرح‌ها و پیش‌نویس چشم‌اندازها؛ رایزنی و بحث با مسئولان و مدیران شهری؛ ترتیب دادن بازدید از شهرها و محلات دیگر؛ برگزاری برنامه‌های آموزشی و آگاهنده و ارائه مثال‌های تصویری و ساده فهم از چشم‌اندازهای محتمل صورت می‌گیرد. باید تأکید نمود که در چشم‌اندازسازی "فرایند" لااقل به میزان "فراورده" اهمیت دارد چرا که نه تنها کیفیت فراورده را تعیین می‌نماید بلکه خود به مثابه ابزاری آموزشی - ترویجی موجب ارتقاء سطح گفتمان برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهری در لایه‌های مختلف جامعه، حرفه‌مندان و مسئولین می‌گردد.

۵- خلاء موجود در زمینه صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز

مرور ادبیات موضوع در این مطالعه نشان می‌دهد در زمینه فرایند چشم‌اندازسازی مدل‌های گوناگونی وجود دارد و در زمینه جلب مشارکت مردم و استخراج چشم‌انداز مشترک نیز تکنیک‌های متعددی در دسترس است. با این وجود بررسی‌ها نشانگر آن است

گام اول

گام اول مدل به سؤال "اکنون کجا هستیم؟" می‌پردازد. این گام به ترسیم نیمرخ وضع موجود شهر اختصاص دارد: توصیف سوابق و ویژگی‌های مهم شهر، ارزیابی قوت‌ها و ضعف‌های آن، تعریف نمودن مباحث و دغدغه‌های جاری، و صورت‌بندی نمودن ارزش‌های مشترک اجتماعی در قالب "بیانیه ارزش‌ها". نتیجه این مرحله گردآوری و تولید مجموعه‌ای از داده‌ها و اطلاعاتی است که پایه لازم برای کل فرایند را فراهم می‌آورد. همچنین "بیانیه ارزش‌ها" مجموعه‌ای از معیارهای کیفی را به دست می‌دهد که برای ارزیابی ایده‌ها و مفاهیم جدیدی که در حین فرایند ظهور می‌کند مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

گام دوم

گام دوم مدل به سؤال "به کجا می‌رویم؟" می‌پردازد و مقصد جامعه را با فرض تداوم جهت‌گیری‌های جاری تعیین می‌کند. در این رابطه روندهای جمعیت‌شناختی، اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و کالبدی‌بازشناسی شده و مباحث نوظهوری که ممکن است شهر با آن مواجه شود را صورت‌بندی می‌کنند. براساس تحلیل‌های مزبور یک "سناریوی محتمل" (Probable Scenario) تدوین می‌گردد که سیمای آینده شهر را به صورت تداوم شرایط کنونی و بدون هیچ تغییر عمده‌ای در جهت‌گیری‌ها نمایش خواهد داد. ترسیم این تصویر "اوضاع برروال معمول" (as-usual-Business) از آینده مبنای تدوین چشم‌انداز شهری محله در گام‌های بعد را نیز فراهم می‌سازد.

گام سوم

گام سوم مدل به سؤال "کجا می‌خواهیم باشیم؟" می‌پردازد. در واقع این گام هسته مرکزی فرایند چشم‌اندازسازی است که هدف آن تدوین چشم‌انداز چیرزی است که شهر آرزو دارد در آینده به آن بدل شود. در این گام براساس "سناریوی محتمل" یک "سناریوی مرجع" (Preferred Scenario) تدوین می‌شود. سناریوی مزبور سیمای جامعه را در آینده، در صورتیکه مسیر پاسخگویی به روندهای بازشناسی شده و مباحث نوظهور را به شیوه‌ای سازگار با ارزش‌های محوری خود در پیش بگیرد نشان خواهد داد. نهایتاً این تصویر "آرمانی واقع‌گرایانه" همان تصویری است که پس از پالایش و تدقیق و ترجیحاً به همراه مصورسازی‌های لازم در قالب "بیانیه رسمی چشم‌انداز" ارائه می‌گردد.

گام چهارم

گام چهارم یعنی گام نهایی مدل به سؤال "چگونه به آنجا برسیم؟" می‌پردازد. در این مرحله شهر جهت نیل به چشم‌انداز مورد نظر برنامه‌ریزی می‌کند. این مرحله از کار ماهیتاً یک فرایند مستقل و کامل برنامه‌ریزی راهبردی یا برنامه‌ریزی اجرایی (Action Planning) است که راهبردهای کوتاه مدت و اقدامات لازم جهت هدایت شهر به سمت چشم‌انداز طولانی مدت تدوین می‌نماید. "برنامه اجرایی یا اقدام" گروه‌های مسئول هر یک از اقدامات را تعیین نموده، جدول زمانی برای خاتمه هر یک از فعالیت‌های مزبور تنظیم کرده، نقاط ایستگاهی معینی برای پایش

چارچوب مفهومی مناسب برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز را فراهم آورد. نظریه "منظرذهنی" لینچ^۱ و نظریه "نقاط لنگرگاهی" گولج^۲ می‌تواند مبنای ساخت چارچوب مورد نظر قرار گیرند. براساس نظریه لینچ منظرذهنی از سه مؤلفه اصلی "هویت" (Identity) ساختار (Structure) و "معنا" شکل می‌گیرد که خود معنا شامل دوگونه معنای عملکردی (Functional Meaning) و "معنای عاطفی و ضمنی"

(Emotional Meaning) است. بر مبنای نظریه "نقاط لنگرگاهی" شکل‌گیری منظرذهنی از هر پدیده‌ای واجد یک نظم سلسله مراتبی است که در آن ابتدا "نقاط / نکات لنگرگاهی" (Anchor points) ادراک و فراگرفته می‌شوند و سپس در حول نقاط / نکات لنگرگاهی عناصر فرعی تر که بر آنها نام "جزئیات" (Details) نهاده‌اند ادراک و فراگرفته می‌شوند.

براساس نظریه فوق کلیات چارچوب مفهومی زیر برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز شهر / محله پیشنهاد می‌گردد که نظم سلسله مراتبی، مولفه‌های سازنده، و ویژگی‌های یک بیانیه چشم‌انداز را معلوم می‌دارد.

۱-۶ نظم سلسله مراتبی عناصر در بیانیه چشم‌انداز

۱. نکته یا نکات لنگرگاهی: این نکته یا نکات همان معنای شهر / محله هستند که شامل "معنای ضمنی" (لقب یا کنیه شهر / محله که به صورت نمادین محل را نام‌گذاری می‌کند) و "معنای صریح" (نقش اقتصادی شهر / محله) می‌گردد.
۲. نکات فرعی (جزئیات): این نکات شامل بقیه موارد غیر از نکته / نکات لنگرگاهی می‌گردد و شرح آنها در بند زیر ارائه شده است.

۲-۶ مؤلفه‌های سازنده بیانیه چشم‌انداز

۱. هویت: بیانیه چشم‌انداز باید بر مبنای سنجش وضعیت جامعی که صورت می‌گیرد مرفولوژی اقتصادی، فرهنگی و کالبدی متمایز شهر / محله را بیان نماید.
۲. ساختار (جایگاه نسبی): بیانیه چشم‌انداز باید برحسب مورد جایگاه نسبی شهر / محله را در سطوح گوناگون ملی، منطقه‌ای، بین‌المللی ترسیم نماید.
۳. معنای صریح (پایه اقتصادی): بیانیه چشم‌انداز باید نقش و پایه اقتصادی شهر / محله را تصویرسازی کند.
۴. معنای ضمنی (لقب و عنوان نمادین): مرجح است بیانیه چشم‌انداز با تأکید بر جنبه یا جنبه‌های متمایز شهر (مثلاً ویژگی‌های کالبدی، فرهنگی و ...) عنوان نمادینی را برای شهر پیشنهاد نماید.

۳-۶ ویژگی‌ها و شکل بیانیه چشم‌انداز

محصول نهایی و رسمی فرایند چشم‌اندازسازی "بیانیه چشم‌انداز"^۳ است. چشم‌انداز بنا به علل گوناگون می‌تواند در قالب و اشکال متفاوتی ارائه گردد که از جمله این علل می‌توان به تفاوت مقیاس فضایی اسناد و تفاوت وضعیت مکان‌ها اشاره داشت. چشم‌انداز محیط می‌تواند از مقیاس‌های کلان، نظیر چشم‌انداز یک قاره تا مقیاس‌های خرد نظیر چشم‌انداز یک میدانچه محله‌ای را

که در مورد شیوه صورت‌بندی "بیانیه چشم‌انداز" خلاء قابل توجهی وجود دارد. اگر چه، برخی از منابع به ذکر پاره‌ای از ویژگی‌های یک بیانیه "خوب" چشم‌انداز پرداخته‌اند معهدا موضوع به صراحت و عمق لازم مورد بحث قرار نگرفته و مدل جامع و فراگیری که متکی بر پایه‌های نظری مستحکم باشد در خصوص چگونگی تدوین بیانیه چشم‌انداز ارائه نگردیده است.

از سوی دیگر مطالعات چشم‌اندازسازی در ادبیات موجود با محوریت تحلیل "پایه اقتصادی" و تعیین "گوشه رقابتی" شهر صورت می‌گیرد و سلطه مطلق مباحث اقتصادی در مرحله تدوین بیانیه چشم‌انداز معمولاً مانع از شکل‌گیری نگاه جامع به دیگر ابعاد زندگی شهری به ویژه بعد کالبدی و زیباشناختی محیط می‌گردد. اگر چه با تعیین نقش و چشم‌انداز اقتصادی شهر / محله بدون تردید سیمای مهم‌ترین شریان‌های حیاتی محیط مورد نظر ترسیم و تعریف می‌گردد، لیکن اگر قرار است چشم‌انداز مجموعه‌ای از ارزش‌های مشترکی باشد که تصمیمات آینده را هدایت نماید لازم است بیانیه چشم‌انداز به لحاظ شمول دارای آنچنان محتوایی باشد که نه تنها از نظر اقتصادی، بلکه از نظر کالبدی - زیباشناختی، اجتماعی - فرهنگی و ... نیز ارزش مشترک و پراهمیت جامعه مورد نظر را صورت‌بندی و بیان نماید. به عبارت دیگر تأکید یک جانبه به مسائل اقتصادی در تدوین بیانیه چشم‌انداز موجب می‌گردد که به دیگر جوانب از جمله جنبه‌های کالبدی - فضایی به صورت حاشیه‌ای و به عنوان محصول جانبی فرایند توجه شود، در حالیکه اگر بیانیه چشم‌انداز بخواهد علاوه بر بعد برنامه‌ریزی، بعد طراحی را نیز در بر گرفته و ارزش‌های مشترکی را که در بالاترین سطوح می‌توانند در هدایت و کنترل فرم کالبدی سه بعدی شهر / محله مورد استفاده قرار گیرند را شامل شود لازم است چارچوب صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز ضمن اتکاء بر تحلیل‌های بخشی و تعیین نقش شهر از دیدگاه اقتصادی، اجتماعی و ... بر یک "فرانظریه" که قادر به سازمان دادن و یکپارچه‌سازی ویژگی‌ها و ارزش‌های بخش‌های مختلف باشد تکیه نماید.

۶- پیشنهاد یک چارچوب مفهومی برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز

در جستجوی پایه نظری برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز به گونه‌ای که حوزه شمول فرابخشی پیدا نماید به نظر می‌رسد که مفهوم منظر ذهنی (Image) می‌تواند راهگشا باشد. مفهوم سازی اصطلاح "چشم‌انداز" در این مطالعه نشان داد که ارتباط نزدیکی میان این مفهوم و مفهوم "منظرذهنی" (Image) وجود دارد. از این رو در تبیین تئوریک چشم‌انداز و ایجاد یک چارچوب مفهومی برای صورت‌بندی بیانیه آن امکان بهره‌گیری از نظریه‌های منظر ذهنی وجود دارد.

به اعتقاد نگارنده تلفیقی از نظریه‌های منظرذهنی، که توأم در برگیرنده مؤلفه‌های سازنده منظرذهنی و نظم سلسله مراتبی عناصر منظرذهنی باشند می‌تواند مقدمات لازم جهت ایجاد یک

۵. در انشاء متن بیانیه توصیه می‌گردد برای القای تصویر قوی و روشن تر از آینده شهر افعال به زمان "حال" استفاده شود.
۶. افق زمانی تحقق چشم‌انداز به روشنی در بیانیه قید شود (مثلاً: تهران ۱۴۰۳ خورشیدی)
۷. شاخص‌های اندازه‌گیری کیفیت‌های محوری در بیانیه چشم‌انداز قید شود (مثلاً کاهش فقر تا ۱۵ درصد؛ ...)
۸. بیانیه چشم‌انداز باید بر ارزش‌های مشترک ساکنین استوار بوده و به آنها تعلق داشته باشد.^{۲۷}

۷- آزمون چارچوب مفهومی پیشنهادی

چارچوب کلی پیشنهادی تلاش دارد تا مرحله تدوین متن بیانیه چشم‌انداز را از وضعیت سلیقه‌ای و فردی خارج ساخته و به صورت نظام‌مند درآورد. مسلماً تدفیق و تفصیلی نمودن این چارچوب تنها با کاربری آن در شرایط واقعی و آزمون میزان جامعیت متن بیانیه چشم‌انداز حاصله ممکن خواهد بود. از این رو برای آزمون تجربی چارچوب پیشنهادی تلاش گردید تا با کاربری آزمایشی آن در مورد یکی از نواحی شهر تهران بیانیه چشم‌انداز تدوین شده و میزان پاسخگویی چارچوب سنجیده شود. به طور کلی فرایند چشم‌اندازسازی شهر/ محله در ایران سابقه طولانی ندارد. در یکی از تجربه‌های معدودی که در این زمینه صورت پذیرفته است با استفاده از چارچوب پیشنهادی این مطالعه بیانیه چشم‌اندازی برای ناحیه مرکزی شهر تهران صورت بندی گردید.^{۲۸}

در مطالعه آزمایشی با استفاده از فرایند چشم‌اندازسازی ابتدا سنجش جامعی از وضعیت بافت قدیم مرکزی شهر تهران به عدل آمد و آنگاه بر مبنای چارچوب پیشنهادی داده‌های مورد نیاز جهت صورت بندی بیانیه چشم‌انداز به ترتیب زیر (جدول شماره ۲) سازمان‌دهی گردید:

شامل گردد. در این رابطه می‌توان از سند "پرسپکتیو توسعه فضایی قاره اروپا"^{۲۱} و "چشم‌انداز میدانچه در بی‌سیتی"^{۲۲} مثال آورد. چشم‌انداز می‌تواند در قالب‌های گوناگون بیان گردد لیکن هر شکلی برای بیان چشم‌انداز انتخاب شود باید به راحتی و به سرعت برای همه مردم قابل فهم باشد. بیانیه چشم‌انداز می‌تواند در قالب "تصویر"، "نقشه"، "نمایش اسلاید"، "نوشته"، "داستان" و یا ترکیبی از این اشکال ارائه گردد.^{۲۳}

یک بیانیه چشم‌انداز علاوه بر داشتن قالب فرمال مناسب لازم است از ویژگی‌های معینی برخوردار باشد. برخی از این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. بیانیه چشم‌انداز باید براساس "آرمانگرایی واقع‌گرایانه"^{۲۴} تدوین شده باشد.
۲. بیانیه باید آسان فهم باشد.
۳. بیانیه باید از طریق الصاق کتیبه یا لقب شهر / محله را نام‌گذاری نماید کند. چنین کتیبه و لقبی لازم است ساده، جذاب و به یادمانی باشد تا بتوان در تبلیغات مورد استفاده قرار گیرد.
۴. بیانیه باید "ایماژ / تصویر برانگیز" باشد.^{۲۵} مثلاً تهران: شهر آسمان آبی، بم: باغشهر؛ و ...)

همانگونه که گفته شد "چشم‌انداز تصویری است از مقصد نهایی که مجموعه اهداف یک برنامه مشترکاً به شنونده انتقال می‌دهند" از این رو دو ویژگی ایماژ برانگیزی و نامگذاری نمادین شهر / محله از خصایص مهم یک بیانیه چشم‌انداز محسوب می‌شوند. رابطه میان "اهداف" برنامه و "نامگذاری نمادین" شهر را با ذکر تعدادی مثال از شهرهای انگلستان می‌توان نشان داد:^{۲۶}

- شهر بریستول: هدف: "سهولت حرکت مردم"؛ لقب: "شهر خوانا"
- شهر کاونتری: هدف: "نوآوری"؛ لقب: "شهر نوآوری"
- شهر لیدز: هدف: "سرزندگی"؛ لقب: "شهر ۲۴ ساعته"
- شهر لی‌سستر: هدف: "تأکید بر مباحث سبز"؛ لقب "شهر زیست‌محیطی"

جدول شماره ۲: آزمون چارچوب پیشنهادی صورت بندی بیانیه چشم‌اندازی

نکات لنگرگاهی (Anchor points)	چارچوب بیانیه چشم‌انداز	
	معنا	کار بست چارچوب در مورد مرکز شهر تهران
جزئیات (Details)	معنای ضمنی	● قلب تاریخی ایران ● دریچه‌ای به آینده، ترقی و رفاه
	معنای صریح	● پایه اقتصادی: خدمات گردشگری
	مرفولوژی اقتصادی	● خروجی فعالیت‌های اقتصادی ناسازگار بورس‌ها ● ورود فعالیت‌های اقتصادی گردشگری
ساختار	هویت	● مرفولوژی فرهنگی-اجتماعی ● محل مناسبی برای یادگیری، گذران اوقات فراغت، زندگی و کار
	مرفولوژی کالبدی	● امتزاج معماری پیشرفته قرن بیست و یکم در بستری از معماری تاریخی
	جایگاه محلی جایگاه ملی جایگاه منطقه‌ای - بین‌المللی	● مقصد گردشگری فرهنگی در مقیاس‌های محلی، ملی و منطقه‌ای بین‌المللی

پس از اینکه با استفاده از چارچوب پیشنهادی داده‌های مورد نیاز از اطلاعات مرحله سنجش وضعیت و مقصد برنامه استخراج و صورت‌بندی شد، اینک کلیه کلید واژه‌های لازم برای تدوین سیستماتیک متن بیانیه چشم‌انداز در اختیار می‌باشد و می‌توان با استفاده از کلیدواژه‌های مزبور و با رعایت نکات چشم‌انداز نویسی بیانیه چشم‌انداز بافت قدیم مرکزی شهر تهران را برای سال ۱۴۰۳ خورشیدی تدوین نمود (لوحه شماره ۵).

بافت قدیم مرکزی شهر تهران قلب تاریخی - گردشگری ایران است که علاوه بر مقیاس ملی در مقیاس‌های منطقه‌ای و بین‌المللی نیز در هماهنگی با شبکه شهرهای تاریخی کشور نقش ارائه خدمات گردشگری فرهنگی (Cultural Tourism) را بر عهده دارد. بهسازی استخوان‌بندی فضایی و عناصر تاریخی تهران از طریق مداخلات طراحی شهری به همراه احداث دو مرکز عمده فرهنگی (موزه تاریخ تهران و مرکز هنرها) برخوردار از سبک معماری متمایز (Iconographic) و دارای فضاهای شهری جلوخان که با سرمایه‌گذاری بخش همگانی صورت گرفته است و همچنین اعمال نظام مدیریت یکپارچه شهری، این ناحیه سرزنده و پر نشاط را به قطب جاذب گذران اوقات فراغت درون شهری و مقصد گردشگری فرهنگی در مقیاس ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی بدل ساخته است. بهبود کیفیت زیست محیطی ناحیه (کیفیت مطلوب هوا، توسعه فضاهای سبز و درختان چنار تهران)، زیر ساخت‌های مناسب (سیستم حمل و نقل همگانی شامل مترو، اتوبوس، سیستم ریلی سبک در مسیر واگن اسبی تاریخی تهران، شبکه پیاده‌راه‌ها و فضاهای شهری مرتبط)، خروج فعالیت‌های عمده فروشی ناسازگار (راسته‌ها و بورس‌ها)، ادامه فعالیت مراکز دولتی صرفاً در نقش ستادی، ورود کاربری‌های مکمل خدمات گردشگری فرهنگی و نوسازی گسترده محلات مسکونی فرسوده، ناحیه مرکزی تهران را به محل مناسبی برای "یادگیری"، "گذران اوقات فراغت"، "زندگی" و "کار" تبدیل کرده است. امتزاج موزون معماری پیشرفته قرن بیست و یکم در بستر گسترده‌ای از معماری تاریخی بازسازی شده تهران منظر و شخصیت کالبدی منحصر به فردی به این ناحیه بخشیده است که همانا تصویر توأمان پایداری و پویایی است و دریچه‌ایست که پایتخت ملت کهن ایران به آینده، ترقی و رفاه می‌گشاید.

لوحه شماره ۵: بیانیه چشم‌انداز بافت قدیم مرکزی شهر تهران - سال ۱۴۰۳ خورشیدی

بررسی کیفیت بیانیه چشم‌اندازی که با استفاده از چارچوب پیشنهادی این مطالعه تدوین گردیده است نشان می‌دهد که اولاً چارچوب مزبور کمک قابل توجهی به نظام‌مند شدن مرحله تدوین بیانیه می‌نماید، ثانیاً تدوین بیانیه از حالت سلیقه‌ای خارج و بر پایه نظری مستخرج از تئوری‌های "شناخت" اتکاء می‌یابد، ثالثاً فراتر از ابعاد اقتصادی به دیگر ویژگی‌های گوناگون محل نیز توجه و پوشش جامع داده می‌شود. با این وجود چارچوب پیشنهادی به دلیل فشردگی آن پیش از آنکه بتواند به شیوه‌ای استاندارد برای طیفی از شهرها / محلات مورد استفاده قرار بگیرد لازم است به صورت تفصیلی تری درآید. مسلماً انجام مطالعات آزمایشی دیگری که براساس این چارچوب در آینده صورت پذیرد قادر خواهد بود که به تکمیل آن کمک نماید.

پی‌نوشت‌ها:

۱. چشم‌انداز برابر نهاده Vision است با این وجود در زبان انگلیسی از واژه‌های دیگری نظیر "Out-look" و "Perspective" نیز برای اشاره به همین مفهوم استفاده می‌شود.
۲. Corporate Planning.
۳. Bryson (1995) Strategic Planning for Public and Non-Profit Organizations, P. 155.
۴. گلکار، کورش و جلال‌آزادی (۱۳۸۴) "راهبرد توسعه شهر (CDS) چیست؟ صص ۸۰-۵۹.
۵. National Civic League (1995) the Community Visioning and Strategic Hand book.
۶. Maine State Planning Office (2003) Community Visioning Hand book.
۷. DETR (2000) By Design-Urban Design in the Planning System.
۸. National Workshop 6-7 Norember-Manila.
۹. City / Place Branding.
۱۰. Florida, R (2002) The Rise of the Creative Class.
- Florida, R (2005) The Flight of Creative Class: New Global Competition for Talent
۱۱. در حالیکه در طول تاریخ، طراحی نوآورانه شهرها معمولاً در پی رشد اقتصادی شهرها رخ داده است اینک در عصر جهانی شدن و طی دهه گذشته ظاهراً روند معکوسی به چشم می‌خورد. بر پایه تحقیقات موجود در توسعه اقتصادی شهرهای اروپا از طراحی شهری به عنوان یک ابزار استفاده می‌شود در همین رابطه ر-ک به: Gospodini, A (2002) European Cities in Competition and New Uses of Urban Design
۱۲. Vision Plan.
۱۳. Community Strategy.
۱۴. Local Development Strategy (LDF).
۱۵. برای شرح تفصیلی محتوا، ساختار و فرایند تهیه و سند CDS ر-ک به گلکار، کورش و جلال‌آزادی (۱۳۸۴) راهبرد توسعه شهر (CDS) چیست؟ نشریه شهرنگار شماره ۲۰، صص ۸۰-۵۹
۱۶. یکی از پر مراجعه‌ترین منابع جهت تدوین چشم‌انداز مناطق اثر معروف "ویلیام داج" می‌باشد که مشخصات کتابشناختی آن به شرح زیر است: William R. Dodge (1995) Shaping A Region's Future-A Guide to Strategic Decision Making for Regions, Washington, D. C.: NLC-National League of Cities.
۱۷. Ames, S. (1993) A Guide to Community Visioning: Hands-on Information for Local Communities
- Ames, S. (1997) Community Visioning: Planning For the Future in Oregon's Local Government.
۱۸. Lynch (1960) The Image of the City
۱۹. Golledge (1978) Learning about Urban Environment
- Couclies & Golledge (1987) Exploring the Anchor-point Hypothesis of Spatial Cognition
۲۰. Vision Statement.
۲۱. European Spatial Development Perspective (ESDP).
۲۲. The Bay City Vision Plan (2002) Oregon.
۲۳. Maine State Planning Office (2003) Community Visioning Hand book.
۲۴. Realistically Idealistic Picture.
۲۵. تصویری که چشم‌انداز القاء می‌نماید باید تصویر "مقصد" باشد و نه تصویر "راه"! مثلاً برای پیشرفت علوم فضایی می‌توان تصویر "نشستن انسان بر کره ماه و نه "سفر به فضا" را در چشم‌انداز ذکر کرد.
۲۶. DETR (2000) By Design-Urban Design in the Planning System.
۲۷. در حال حاضر در پروژه‌های طراحی شهری استفاده از جلسات موسوم به "شارت" (Charrette) برای تدوین چشم‌انداز با مشارکت مردم به روش بسیار رایجی در برخی کشورها از جمله آمریکا و استرالیا تبدیل گردیده است.
۲۸. مهندسان مشاور نقش پیراوش (۱۳۸۲) طرح ساختاری - راهبردی بافت قدیم مرکزی شهر تهران

فهرست منابع:

- گلکار، کورش و جلال آزادی (۱۳۸۴)، "راهبرد توسعه شهر (CDS) چیست؟"، نشریه شهرنگار، شماره ۳۰، صص ۵۹-۸۰.
- مهندسان مشاور نقش پیراوش (۱۳۸۳)، "طرح ساختاری - راهبردی بافت قدیم مرکزی شهر تهران"، سازمان مشاور فنی و مهندسی شهر تهران.
- Ames, S. (1993), "A Guide to Community Visioning: Hands-on Information for Local Communities", Portland, Oregon: APA Oregon Chapter.
- Ames, S. (1997), "Community Visioning: Planning for the Future in Oregon's Local Government", in APA San Diago Conference Proceedings-97.
- Bryson, J. B. (1995), "Strategic Planning for Public and Non-Profit Organizations", Jossey Bass Public Administration Series.
- Coucleis, H., R. G Golledge, N. Gale and W. Tobler (1987), "Exploring the Anchor-Point Hypothesis of Spatial Cognition", in Journal of Environmental Psychology, 7 (2): 99-122.
- DETR & CABE (2000), "By Design-Urban Design in the Planning System", London: DETR.
- Dodge, William R. (1995), "Shaping A Regions Future - A Guide to Strategic Decision Making for Regions", Washington, D.C: NLC- National League of Cities.
- European Spatial Development Perspective (ESDP) (1999), Bruxelles, Belgium: The European Consultative Forum on Environment and Sustainable Development Secretariat: DG11.
- Florida, R (2002), "the Rise of the Creative Class", New York: Basic Books.
- Florida, R. (2005), "Cities and the Creative Class", New York: Routledge.
- Florida, R. (2005), "the Flight of the Creative Class - the New Global Competition for Talent", New York: Harper Business.
- Golledge, R. G. (1978), "Learning about Urban Environment", in T. Carlstein et al. (eds), Timing Space and Spacing Time, Vol. Z, London: Arnold, PP. 76-89.
- Gospodini, A (2002), "European Cities in Competition and the New 'Uses' of Urban Design", Journal of Urban Design, 7 (1): 59-73.
- "London Borough of Camden's Community Strategy" (2004).
- Lynch, K. (1960), "the Image of the City", Cambridge, mass: MIT Press.
- Maine State Planning Office (2003), "Community Visioning HandBook", Maine: SPO.
- "Models of Strategic Visioning", <<http://www.drs.wisc.edu/vision/vmodels.htm>>. visited in July 2005.
- Nathaniel Von Einsiedl (2001), "CDS2 First National Workshop", 6-7 Nov.-Manila.
- National Civic League (1995), "The Community Visioning and Strategic HandBook", Denver: NCL.
- Nelessen, A. (1994), "Visions for New American Dream", Chicago: American Planning Association.
- Olangapo City Development Strategy (CDS) - Philippines.
- Salsford's Unitary Development Plan-Greater Manchester (2001).
- Southampton City Center Urban Design Strategy (2001).
- The Bay City Vision Plan (2002), Oregon.